

SZÓJEGYZÉK

A PRIORI a tapasztalatot, a tényeket mellőző állítás; minden **A** tapasztalattól független **ABSZORPCIÓ** gázok, gőzök megköttése, fényelnyelés **ABSZTRAKT** elvont **ABSZURD** képtelen **ADEKVÁT** megfelelő, egyenlő értékű, a lényegét pontosan tükröző **AFÁZIA** a központi idegrendszer zavara: a beteg képtelen gondolatait kifejezni vagy mások beszédét megérteni **AFORIZMA** életbölcsséget kifejező szellemes, tömör mondás **AIDS** Acquired Immunodeficiency Syndrome; a szervezet kórokozókkal szembeni védekezését biztosító immunrendszer elpusztulásával járó fertőző betegség **AIRDALE** terrier angliai eredetű drótszőrű kutyafajta **ALLEGÓRIA** elvont fogalom megszemélyesítése; kifejtett folyamatos metafora **AMBIVALENCIA** két ellentétes érzés együttes megnyilvánulása ugyanazon tárgy vagy személy iránt **AMINOSAV** aminosoportot is tartalmazó karbonsavak, a fehérjék építőanyagai **AMNÉZIA** az emlékezőképesség meggyengülése vagy elvesztése **AMPUTÁCIÓ** csonkolás, valamely végtag sebészeti úton történő eltávolítása **AMRITSAR** város Indiában **ANALITIKUS** filozófia a mai filozófia irányzata, képviselői a filozófia valódi feladatát a nyelv analízisében (elemzésében) látják **ANARCHIA** zűrzavar, fejetlenség; szervezett hatalom és irányítás nélküli állapot **ANATÓMIA** bonctan **ANÉMIA** vérszegénység **ANNA** indiai pénznem **ANNEKTÁL** elfoglal, bekebelez, megegyezéssel vagy erőszakkal valamely országhoz csatol területeket **ANOMÁLIA** rendellenesség, eltérés a szabályszerűtől, hiba, visszaélés **ANONIM** névtelen (írásmű), ismeretlen nevű szerző **ANOREXIA** étvágytalanság **ANTICIPÁL** sejtet, később bekövetkező eseményt előre jelez, arra

céloz, utal **ANTIGÉN** olyan fehérje, amely a hozzá specifikusan kötődő ellenanyag szintézisét kiváltja **ANTIINTELLEKTUALIZMUS** az értelmi tényezők mellőzése, fontosságának tagadása **ANTI** ókori, görög vagy római társadalommal, művészettel kapcsolatos **ANTISZEMITIZMUS** a zsidókkal szemben a fajelmélet alapján mesterségesen szított gyűlölet **ANTITESTEK** az immunológiai védekezésben részt vevő, az antigének hatására létrejött, azokat megsemmisítő fehérje **ANTITÉZIS** valamely tétellel szembeállított ellentétes, azt tagadó tétel **ANTROPOLÓGIA** embertan **ANUS** végbélnyílás **ANYAGCSERE** (metabolizmus) mindazok a fizikai és kémiai folyamatok, amelyek segítségével az élő szervezet a léthez szükséges anyagokat felveszi és életfolyamataihoz hasznosítja **AORTA** főverőér **APÁTIA** egykedvűség, az érzelmek beszűkülése **AQUINÓI SZENT TAMÁS** (1224?–1274) itáliai domonkos-rendi filozófus és teológus, fő műve: Summa theologiae **ÁRJA** a fasiszta fajelméletben a vezetésre hivatott „északi faj”; nem zsidó **ARISZTOTELÉSZ** (Kr. e. 384–322) görög filozófus, Platón tanítványa, Nagy Sándor nevelője **ARCHAIKUS** ősi, ősrégi **ARCHETÍPUS** ősfорма, őskép, szellemi minta **ARTISZTIKUS** művészi **ARTÉRIÁK** ütőerek, verőerek **ASPEKTUS** nézőpont **ASZEXUÁLIS** nemi vágytól mentes **ASZKÉZIS** lemondás az élet örömeinek élvezéséről **ATAVISZTIKUS** régies **ATEISTA** istentagadó **ATMOSZFÉRA** légkör; a légnymás régebbi mértékegysége **ATOM** a kémiai elemek legkisebb, kémiai módszerekkel tovább nem osztható része, melynek sajátosságai közvetlenül megszabják az elemek kémiai tulajdonságait **AUKTORITÁS** tekintély, befolyásos személy **AUSZKULTÁCIÓ** hallgatóság, orvosi vizsgálat a testi zörejek megfigyelésével **AUTOKRÁCIA** önkényuralom, zsarnoki egyeduralom **AUTONÓM** önálló, független; önkor-

mányzattal rendelkező **AXIÓMA** sarkigazság, minden bizonyítás nélkül elfogadott alapfeltevés **BABÉRKOSZORÚ** a győztesnek járó elismerés, a dicsőség jelképe **BACILUSOK** pálcika alakú baktériumok, kórokozók **BAKTÉRIUMOK** egysejtű, klorofill nélküli hasadó gombák **BEHAVIORIZMUS** a viselkedés tanulmányozását célravezetőnek tartó lélektani elmélet **BI-LATERÁLIS** kétoldalú; mindkét oldalt érintő **BILLIÓ** milliószer millió, 10^{12} **BIOFIZIKA** az élő szervezetben lejátszódó fizikai folyamatokkal foglalkozó tudományág **BIOGRÁFIA** életrajz **BIOKÉMIA** az élő szervezetben végbemenő kémiai folyamatokkal foglalkozó tudományág **BIZARR** különös, furcsa, torz **BREKER**, Arno (1900–?) német szobrász **BRESLAU** város Lengyelországban, ma Wrocław **BROCH**, Herman (1886–1951) osztrák–amerikai származású író **BROMBERG** település Lengyelországban; Bydgoszcz a német neve **BRONCHITISZ** hörgőhurut **BUDDHA** megvilágosodott: a buddhizmus alapítójának, Gautama Sziddhártha indiai királyfinak a dicsőítő jelzője **BÜDZSÉ** költségvetés **BULIMIA** kóros falánkság **BURMA** ma független állam Délkelet-Ázsiában, 1937-ig brit gyarmat, a II. világháborúban japán megszállás alá került **CENZOR** C nyomtatásra szánt művek, illetve postai küldemények politikai szempontú ellenőre **CINIZMUS** közönyösség **CISZTA** váladékot tartalmazó, kóros eredetű üreges képződmény a testben **CITOPLAZMA** a sejt tartalma, a sejtmag kivételével **DARWINISTA** D a darwinizmus híve: Charles Darwin elméletének követője a fajoknak a természetes kiválasztódás útján történt kialakulásáról **DEFEKT** üzemzavar **DEFENZÍV** védekező, védelmi **DEFINÍCIÓ** valamely fogalom pontos meghatározása **DEGENERÁCIÓ** elkorcsosulás, elfajulás **DEGRADÁLÁS** lefokozás, alsóbb beosztásba helyezés **DÉJA-VUE** „láttam már” - élmény,

érzés: emlékezeti csalódás, amikor azt hisszük, átéltünk valamit, ami valójában nem történt meg **DEKLARÁL** kijelent, nyilvánít **DEMENTIA** elbutulás **DEMOGRÁFIA** a népesedés szám-
 szerűen megragadható adatait elemző tudomány **DEMOKRÁ-
 CIA** népuralom; jogegyenlőség **DÉMON** isteni erejű, de az isteneknél alacsonyabb rendű lény **DEMORALIZÁL** erkölcsileg
 lezülleszt **DEPRESSZIÓ** búskomorság, levert lelkiállapot **DES-
 POTA** kényúr, zsarnok **DESTRUKTÍV** romboló, pusztító, zül-
 lesztő **DETERMINIZMUS** meghatározottság; az emberi akarat
 és cselekvés szabadságának korlátozott voltát valló felfogás
DEZORIENTÁLT megzavart, a helyes irányból eltért **DIAG-
 NÓZIS** a betegség felismerése és meghatározása **DIALEKTIKA**
 a vitatkozás, az érvelés művészete **DIAMÉTER** átmérő **DIFFE-
 RENCIÁL** különbséget tesz, megkülönböztet **DIMENZIÓ** térbeli
 kiterjedés, méret, nagyság, arány **DINASZTIA** uralkodóház
DIVERGENCIA eltérés, szétágazás, elhajlás **DNS** dezoxiribonuk-
 leinsav: a kromoszómák egyik legfontosabb, a fehérjeszintéz-
 zist irányító alapanyaga, amelynek meghatározó szerepe van
 az öröklődésben **DOGMA** bizonyítás nélküli, minden hívőre
 kötelező hittétel **DOGMATIZMUS** dogmák szerinti merev gond-
 olkodás **DOKTRÍNA** elv, elmélet, rendszer **DOMONKOS-REND**
 katolikus szerzetesrend, alapítójáról (Dominicus)-ról elne-
 vezve **DONÁTOR** adományozó, alapítványt tevő személy
DRAVIDA indiai őslakosság **DUALIZMUS** kettősség, kettős rend-
E-É szer **ÉDEN** a földi paradicsom, ahol az ember a bűnbeesés
 előtt élt **EGOCENTRIKUS** az „ént” a középpontba helyező fel-
 fogás **EGOIZMUS** önzőség **EKLIPTIKA** nappálya, a Nap látszó
 évi útja a csillagok között **EKVÁTOR** egyenlítő **ELEMENTÁRIS**
 elemi, alapvető, lényeges, hatalmas **ELIMINÁL** eltávolít, kikü-
 szöből **ELIT** válogatott, előkelő társaság, kiváló, elsőrendű,

a társadalom vezető rétege **EMANCIPÁCIÓ** egyenjogúsítás **EMLŐS-ÁLLAT** elevenszülő, négy lábú **EMOCIONÁLIS** érzelmi **EMPÁTIA** mások helyzetébe való beleélés képessége **EMPIRIZMUS** az érzéki tapasztalást a megismerés kizárólagos forrásául elfogadó tan **ENZIMEK** biokémiai folyamatokat gyorsító katalizátor fehérjék **EPIDÉMIA** járvány, ragály **ERGONÓMIA** az ésszerű erő kifejtésnek, a munka gazdaságos megszervezésének tudománya **ESSZENCIA** lényeg **ESSZÉ** egyéni hangvételű, művészi megírt tanulmány **ESZTÉTIKA** a művészet és a művészi alkotás, a művészi módszerek és műfajok elmélete **ÉTER** alkoholból víz kilépésével keletkező, vízben nem oldódó vegyület; etil-éter: érzéstelenítésre és altatásra használt folyadék **ETIKA** erkölcsan, erkölcsi elvek rendszere **ETNOCENTRIKUS** saját nyelvét, műveltségét természetesnek, az attól való eltérést természetellenesnek tartó beállítódás **EUTANÁZIA** gyógyíthatatlan és nagy fájdalmakban szenvedő beteg halálának (a beteg és hozzátartozói egyetértésével történő) előidézése **EVOLÚCIÓ** törzsfajlás **EXCENTRICITÁS** különködés **EGZISZTENCIALIZMUS** a létezés filozófiája, minden jelenséget és problémát az elkülönült személyiség szemszögéből tekintő filozófiai irányzat **EGZISZTENCIÁLIS** a megélhetést érintő, létfontosságú **EUFRÁTESZ** (Frát) folyó Ázsiában, Törökország, Szíria és Irak területén **EXPANZIÓ** terjeszkedés, hódítás **EXPEDÍCIÓ** felfedező út **EXPONENCIÁLIS** az ismeretlent a hatványkitevőben tartalmazó (egyenlet, függvény) **EXTRÉM** szélsőségesen túlzó **FABULA** mese, állatmese, tanító mese **FAKTOR** összetevő, tényező **FARMAKOLÓGIA** gyógyszer-tan **FÉN** egy vagy több gén által meghatározott sajátság **FÉNYÉV** csillagászati távolságegység, az az út, amelyet a fény egy év alatt megtesz: 299 796 km/sec=9 billió 463 000 millió km

FILANTRÓPIA emberszeretet, jótékonykodás **FILOZÓFIA** a természet, a társadalom és a gondolkodás törvényeit kutató és rendszerező tudomány **FIZIOLÓGIA** élettan, az élő szervezet működését tanulmányozó biológiai tudományág **FORMÁLIS** a formával kapcsolatos **FRENOLÓGIA** tévesnek bizonyult antropológiai elmélet, amely szerint a koponya külső formája és az ember észbeli és erkölcsi tulajdonságai között kapcsolat áll fenn

G FUNDAMENTÁLIS alapvető, sarkalatos, szilárd, tartós **GENETIKA** örökléstan **GENEZIS** eredet; Mózes első könyve (Teremtés könyve) **GÉNMANIPULÁCIÓ** mesterséges beavatkozás bármely élőlény genetikai térképébe **GEOLÓGIA** földtan **GETTÓ** elkülönített zsidónegyed a középkorban, majd a fasiszta Németországban és az általa megszállt országokban **GRAVITÁCIÓ** általános tömegvonzás, a bolygók között érvényesülő vonzóerő

H GUMRAK falu Sztálingrád (Volgográd) mellett **HAMLET** dán királyfi, Shakespeare azonos című tragédiájának központi alakja **HANSON**, Duane (1925–1996) amerikai képzőművész, szuperealista poliészter-szobrok alkotója **HEGEL**, Georg Wilhelm Friedrich (1770–1831) német filozófus **HERÓDES** (Kr. e. 73 körül–Kr. e. 4) zsidó király **HEROIZMUS** hősiesség, bátorság **HETEROSZEXUALITÁS** a másik nem iránt érzett szexuális érdeklődés **HIPOTÉZIS** feltevés **HIPPOKRATÉSZ** (Kr. e. 460 körül–Kr. e. 377 körül) görög orvos, az ókori orvostudomány egyik megalapozója **HIROSIMA** város Japánban, a II. világháború alatt az USA hadserege erre a városra dobta 1945. augusztus 6-án az első atombombát, az áldozatok száma 200 000 körül volt **HISZTOLÓGIA** szövettan **HITLER**, Adolf (1889–1945) Németország fasiszta diktátora, vezér („Führer” 1934–45) és birodalmi kancellár (1933–45). *Mein Kampf* (1925–26) című könyvében meghirdette a nemzetiszocializmus világhuralmi tö-

rekvéseit, a kommunizmus és a zsidóság, valamint más, „alsóbbrendű” népek kiirtását. Berlin eleste előtt néhány nappal öngyilkos lett **HITLERJUGEND** német fasiszta ifjúsági szervezet (1926–45) **HIV** Human Immundeficiency Virus (az AIDS kórokozója) **HODGKINSON**, Christoffer (1928–) kanadai filozófus, a közgazdaságtan és politika összefüggéseit kutatta **HOLIZMUS** XX. századi filozófiai irányzat, amely szerint a világmindenség egymástól függetlenül létező egységes egészekből épül fel **HOMOSZEXUÁLIS** az azonos neműekhez szexuálisan vonzódó személy **HORMONOK** a belső elválasztású mirigyek által termelt, vérben áramló váladék, amely a test különféle folyamatait szabályozza **HUMANITÁS** az emberi méltóság tisztelete **HUMANIZMUS** életelv, a reneszánsz vezető ideológiája; antik mintákat követő, nagyrészt latin nyelvű irodalmi és tudományos irányzat, művelődési áramlat (XIV–XVI. sz.). Eszményképe a sokoldalúan művelt, magas erkölcsi értékekkel rendelkező, intellektuális ember **IDEALIZMUS** az anyaggal, a természettel, a léttel szemben a szellemet, az ideát, a tudatot elsődlegesnek tartó filozófiai, világnézeti irányzat **IDENTIFIKÁL** azonosít **IDENTITÁS** azonosság, önazonosság, öntudat **IDEOLOGIA** valamely osztály, politikai párt, irányzat által vallott eszmék, nézetek, fogalmak rendszere, amely a társadalmi tudat különböző formáiban (filozófiában, művészetekben, vallásban) jut kifejezésre **ILLÚZIÓ** önáltatás, alaptalan remény, a külvilág ingereinek torz érzékelésén alapuló érzéki csalódás **IMMANENS** benne rejlő, belsőleg hozzá tartozó **IMMUNITÁS** védettség, a szervezet ellenálló képessége egyes betegségekkel szemben **IMMUNTESTEK** ellenanyagok, antitestek **III. INCE** pápa 1179–1216 között uralkodott; az egyetemes pápaság eszméjét valósította meg, megerősítette az egyházi hierar-

chiát **INDIFFERENS** közömbös, semleges, elfogulatlan **INFANTILIS** fejlődésben visszamaradott, gyerekes **INFEKCIÓ** fertőzős **INFORMÁTOR** információt adó, tájékoztató személy **INFORMÁLIS** magánjellegű **INSTABILITÁS** bizonytalanság, bomlékonyság, hasadás **INTELLEKTUÁLIS** értelmi, észbeli, szellemi **INTUÍCIÓ** ösztönös megérzés, felismerés **ION** elektromos töltésű anyagi részecske **IRÓNIA** kesernyés, maró gúny **JIDDIS** Kelet-Európa és Amerika zsidó lakossága egy részének régebbi német elemekől álló, szláv és héber sajátosságokkal kevert nyelve **JEZSUITA** páter katolikus szerzetes, a Jézus-társaság tagja **JUKKA** pálmaliliom, Közép- és Dél-Amerikából származó dísznövény **KAFFEREK** a Dél-afrikai Köztársaságban, a Viktória-tó környékén élő bantu nyelvű nomád népcsoport **KANT**, Immanuel (1724–1804) német filozófus. A klasszikus német filozófia és esztétika megalapozója. A filozófiai vizsgálódás középpontjába az egyén helyett az emberi nemet helyezte **KAPACITÁS** teljesítmény, befogadóképesség **KAPITALIZMUS** tőkés gazdasági rendszer **KASZTRÁLÁS** ivartalanítás **KATALIZÁTOR** a vegyi folyamatot elősegítő, de benne részt nem vevő anyag **KENNEDY**, John Fitzgerald (1917–1963) az USA 35. elnöke (1961–63), Dallasban merénylet áldozata lett **KERESZTELŐ SZENT JÁNOS** bibliai próféta, aki híveit, köztük Jézust, a Jordán vízében megkeresztelte **KERUB** a zsidó és a keresztény vallásban az angyalok legmagasabb karának második fokozatába tartozó angyal **KLISÉ** közhely, elkoptatott szólam; képek sokszorosításához használt nyomólemez **KLÓNOZÁS** gének mesterséges másolatával a donorral genetikailag teljesen megegyező egyed létrehozása **KOKETTÁL** kacérkodik, szemez valakivel **KOMMUNIZMUS** a Marx és Engels által kidolgozott elmélet szerinti osztály nélküli társadalmi

gazdasági rendszer, amelyben a termelési eszközök köztulajdonban vannak és megvalósul a társadalom valamennyi tagjának egyenlősége **KOMPENZÁL** kiegyenlít, kárpótol, ellensúlyoz **KOMPLEXITÁS** bonyolultság, összetettség **KOMPLIKÁLT** bonyolult, összetett **KONSTANS** állandó, változatlan **KONVENCIÓ** bevett szokás, megegyezés, szerződés **KONZEKVENCIA** következmény, állhatatosság **KORRUMPÁL** megveszteget, elzülleszt **KOZMOLÓGIA** a világmindeséggel mint összefüggő egységes egésszel foglalkozó tudomány **KRÁTER** a tűzhányó, vulkán tölcser alakú torka **KROMOSZÓMA** gének füzére, a hozzá kapcsolódó fehérje és ribonukleinsav molekulák együttese; az örökletes tulajdonságok hordozója **KULTUSZ** vallási szertartások összessége; fokozott tisztelet, imádat **KULTÚRA** az emberi civilizáció által létrehozott anyagi és szellemi javak **KULTÜR-ANTROPOLÓGIA** a legkülönbélebb kultúrák közös vagy érintkező elemeiből az emberi műveltség egyetemes jegyeit megálapítani igyekvő tudományág **KVANTITATÍV** mennyiségi **KVANTUMELMÉLET** mikrofizikai elmélet, amely az energia és más fizikai mennyiségek kvantum (meghatározott, elkülönült adagokból álló) természetét veszi alapul **LEAR** király mon- **L**
dabeli brit király, Shakespeare *Lear király* című drámájának címadó hőse **LEMBERG** város Ukrajnában, ma: Lvov **LEUKÉMIA** fehérvérűség **LIBERALIZMUS** szabadelvűség; szólás- és gondolati szabadság **LINEÁRIS** egyenes vonalú **LÍRA** a költészetnek az érzelmeket, gondolatokat, hangulatokat személyes jelleggel, egyéni hangon kifejező ága **LOGIKUS** ésszerű, következetes **LOGISZTIKA** háború idején a csapatok élelmezésével és az utánpótlással foglalkozó szolgálat **LOGOSZ** az idealista filozófiai rendszerekben: az elvont világtörvény **LUKÁCS** evangé-
lista **MANIFESZTÁL** kinyilvánít, kinyilatkoztat **MÁRK** evangé- **M**

lista **MARNE** folyó Franciaországban, amely mellett az I. világháború idején két jelentős csata zajlott: 1914 szeptemberében a németek vereséget szenvedtek, így megghiúsult a villámháborús terv; 1918 nyarán pedig az angol–francia haderők győzelmével a stratégiai kezdeményezés az Antant kezébe került **MARXIZMUS** az elnyomott és kizsákmányolt tömegek forradalmának tudománya, amelyet Marx és Engels dolgozott ki **MATERIALIZMUS** a filozófia két fő irányzatának egyike, amely az anyag, a lét elsődlegességét és a tudat, a gondolkozás másodlagosságát tanítja **MEDICINA** orvosság, orvostudomány **MEDITÁCIÓ** elmélkedés, tünődés, szemlélődés **MÉDIUM** a spiritiszták elképzelése szerint az emberek és a szellemi világ között közvetítő személy **MEMBRÁN** a sejteket, illetve alkotórészeket egymástól elválasztó, az anyagcserében fontos szerepet játszó, hártyszerű képződmény **MEMOÁR** emlékirat, visszaemlékezés történelmi–életrajzi eseményekre **METAFIZIKA** a filozófiának a tapasztalat határán túli, az érzékeinkkel fel nem fogható kérdéseket tárgyaló része **METAFORA** két fogalom tartalmi hasonlóságán alapuló szókép **METAMORFÓZIS** átalakulás, átváltozás, alakváltozás **METEOR** hullócsillag **MIKROORGANIZMUS** vírus, baktérium, gomba; mikroszkóppal vagy úgy sem látható parányi élőlény **MILL**, John Stuart (1806–1873) angol filozófus, közgazdász. A pozitívizmus képviselője; a polgári liberalizmus eszméinek követője **MITLA** mexikói település **MITOSZ** hitrege; vallási jellegű elbeszélés az ősidők eseményeiről, istenek, isteni lények és hősök cselekedeteiről **MOLEKULA** az anyagnak a kémiai sajátosságokat még megőrző legkisebb része **MONOGÁMIA** egynejlőség, egyférjlőség **MONUMENTÁLIS** nagyszabású, hatalmas, lenyűgöző **MÓZES** könyvei az Ószövetség első öt könyve, a Törvények **MUTÁCIÓ** változás; a genetikai

anyag öröklődő megváltozása **NÁCIZMUS** német fasizmus, hitlerizmus **NAGASZAKI** város Japánban, az USA katonái 1945. augusztus 9-én atombombát dobtak rá **NAIV** természetes, nyílt, keresetlen; gyermeteg, hiszékeny **NARCIZMUS** túlzott önszeretet; önmaga szépségében való tetszelgés **NARKÓZIS** narkotikummal végzett, teljes érzéketlenséget kiváltó altatás **NEMZETGAZDASÁG** a kapitalista országok gazdaságának elnevezése **NERO**, Claudius Caesar (37–68) római császár, diktátor **NEURÓZIS** enyhe pszichés zavar, amely másodlagos testi panaszokhoz vezethet **NEUTRON** elektromosan semleges, nehéz elemi részecske **NIHILIZMUS** a lét értelmetlenségét, a cselekvés hiábavalóságát hirdető, az emberi haladást tagadó felfogás **NIKOMAKHOSZI** ethika Arisztotelész görög filozófus műve **NONSENSZ** értelmetlenség, képtelenség, ostobaság **NUKLEINSAVAK** a sejt átörökítő anyagai, amelyek a szerkezetükben kódolt genetikai információ szerint a fehérjék bioszintézisét és ezen keresztül a sejt egész életműködését irányítják, két fajtájuk a DNS és az RNS **OBJEKTÍV** valóságos, pártatlan, részrehajlás nélküli, tárgyilagos **OBJEKTIVÁL** a filozófiában tudattartalmat kifejez, tárgyi formába önt **OKKULT** rejtett, titkos, titokzatos **OKKUPÁCIÓ** más állam területének katonai megszállása, hódító szándékkal **ONIX** achátféleség, tompa fényű féldrágakő, fekete-fehér rétegekkel **OPTIMÁLIS** a legkedvezőbb, legjobbnak ígérkező **ORÁKULUM** jósda, jóshely, mindentudó bölcs, csalahatatlannak vélt szaktekintély **ORGANIKUS** szerves, rendezett, összefüggő **ORGANIZMUS** élő szervezet **PÁL** apostol (Kr. u. 67-ben halt meg) eredetileg Saulnak hívták, a damaszkuszi úton megjelent előtte Jézus, ennek hatására megtért, és a kereszténység kiemelkedő térítője lett **PARAZITA** élősködő, élősd **PARTIZÁN** megszállt területen fegyveres el-

lenálló **PATETIKUS** emelkedett, fenséges, szárnyaló, szenvedélyes, dagályos **PATOLÓGIA** kórtan, betegségek okaival és az általuk okozott jelenségekkel foglalkozó tudomány **PATRIÓTA** hazafi **PEDAGÓGIA** neveléstudomány **PERIFÉRIA** valaminek a széle, határa; külterület **PERVERZIÓ** elfajulás, nemi eltévelyedés **PESTALOZZI**, Johann Heinrich (1746–1827) svájci pedagógus. A felvilágosodás és a klasszikus német filozófia hatott rá; koncepciója szerint a családi nevelés minden intézményes nevelés modellje, melyben a tanítás és a termelőmunka harmonikus egységet alkot **PIONÍR** úttörő, kezdeményező **PISO**, Caius Calpurnius (meghalt Kr. u. 65) római politikus, Varo ellen összeesküvést szervezett, melyért kivégezték **PLAZMA** a sejttagon kívüli élő anyag a sejtben; a vér folyékony része **POÉTIKUS** költői **POGROM** a lakosság más nemzetiségű vagy vallású része elleni, gyilkolással, erőszakoskodással járó hajszá **POLIÉSZTER** többértékű alkohorból és több-bázisú savakból készült műanyag **POLITRUK** politikai tiszt **POLIGÁMIA** többnejűség, többférjűség **POLIPLOIDA** (ló) az átlagos kromoszómaszám négyszeresével rendelkező élőlény, méretei kétszer akkorák, mint az átlagosé **POPULÁCIÓ** népesség, lakosság **PORNOGRÁFIA** a nemiséget szemérmetlenül ábrázoló, az érzékiségre hatni akaró irodalom, fénykép, film, rajz; többnyire obszcén **POSZTUMUSZ** a szerző hátrahagyott, halála után megjelentetett műve **POTSDAM** német város, a II. világháború végén a három szövetséges nagyhatalom (Anglia, USA, Szovjetunió) kormányfői értekezletének helyszíne, ahol megállapodtak többek között Németország lefegyverzéséről és a háborús bűnösök felelősségre vonásáról **POZITIVIZMUS** XIX. században keletkezett filozófiai irányzat, amely szerint a tudomány feladata pusztán a jelenségek leírása és rendszerezése, nem pedig

magyarázata **PRAGMATIZMUS** filozófiai irányzat, amely a cselekvést a megismerés előfeltételének, céljának tekinti **PRINCIPIUM** alapelv, vezérlőelv, ősök, végök **PRIVILÉGIUM** előjog, kiváltság **PRODUKTUM** termék, készítmény, mű **PROFETIKUS** jóslatszerű **PROGNÓZIS** előrejelzés **PROPORCIÓ** arány, viszony, méret **PRÓZA** kötetlen formában megírt mű, szöveg, nem vers **PROTEINEK** egyszerű fehérjék **PROTÉZIS** valamely hiányzó testrész, szerv mesterséges pótlása **PROTOPLAZMA** a sejt élő alapanyaga **PSZICHÉS** lelki **PSZICHOLÓGIA** lélektan **PULZUS** érverés **PUERTO RICO** az USA teljes önkormányzattal rendelkező társult állama **RACIONALIZMUS** filozófiai irányzat, az emberi ész feltétlen tekintélyét, korlátlan megismerő képességét hirdeti **RACIONÁLIS** ésszerű, észokokon nyugvó **RADIKÁLIS** mélyreható, erőszakos, szélsőséges **REALIZMUS** irodalmi és képzőművészeti irányzat, amely a köznapi valóság jelenségeinek valóság- és formahű ábrázolására törekszik **REDUKÁL** csökkent, kisebbít **REHABILITÁL** valaki jó hírét helyreállítja, korábbi jogaiba visszahelyezi **RELÁCIÓ** kapcsolat, viszony, vonatkozás **RELEVÁNS** fontos, lényeges, meghatározó **RENEZÁNSZ** a XV–XVI. századi Európa kultúrája, illetve e kor művészi stílusa, az ember és a világ, a természet felfedezése, az antik eszmék és formanyelv újjáélesztése jellemzi **REZIGNÁCIÓ** beletörődés, lemondás, reményvesztettség **RETORIKA** szónoklattan **RIO BLANCO** folyó Chilében **RNS** ribonukleinsav **ROHRBACH**, Paul (1869–1956) német politikus **RUBEL** pénzegység Oroszországban, illetve a Szovjetunióban **SILÓ** tároló **SKOLASZTIKA** középkori filozófiai irányzat, legfontosabb célkitűzése az antik filozófia és a keresztény hitelvek közötti harmónia megteremtése volt **SPEER**, Albert (1905–1981) német fasiszta politikus és építész, Hitler egyik bizalmasa. A fegyverkezés és katonai ellátás minisztere

334 (1942–45). A nürnbergi perben 20 évi börtönre ítélték **SPERMA** ondó **SPIRITIZMUS** holtak lelkével, a szellemekkel médiu-
SZ mok útján történő érintkezés hiedelme **SZARKASZTIKUS** ma-
róan gúnyos, epés **SZATÍR** duhaj, érzéki erdei istenség a görö-
göknél; fiatal nőekkel erőszakoskodó kéjsóvár férfi **SZEMAFOR**
vasúti térbiztosító jelző **SZEMANTIKA** jelentéstan **SZÉNHIDRÁT**
szénből, hidrogénből álló szerves vegyület, a cukrok és szár-
mazékaik anyaga **SZENTENCIA** általános igazságot, erkölcsi alap-
elvet kifejező mondas, ítélet, végzés **SZILURKORSZAK** a földtör-
téneti ókor (paleozoikum) 445 millió éve kezdődött és kb. 415
millió éve véget ért korszaka (egy Angliában élt kelta nép-
törzsről elnevezve) **SZIMBÓLUM** jelkép; elvont gondolatartal-
mat megfestő szókép **SZIMMETRIA** egy alakzatnak az a tulaj-
donsága, hogy egy pontra, egy egyenesre vagy egy síkra való
tükrözés révén önmagába vihető át **SZIMPTÓMA** tünet, kór-
tünet **SZINTÉZIS** összefoglalás, rendezett, egységes egésze
fogalás **SZKEPTICIZMUS** a tudattól független valóság megis-
merhetőségét tagadó ismeretelméleti irányzat **SZOCIALIZMUS**
a fennállása alatti meghatározása: termelési eszközök társadal-
mi tulajdonán és a kizsákmányolás megszüntetésén alapuló
állami és társadalmi rendszer **SZOCIÁLIS** társadalmi, közösségi,
jóléti **SZOCIOLÓGIA** társadalomkutatás **SZOLIDÁRIS** összetartó,
közösséget vállaló **SZONETT** tizennégy sorból álló, meghatáro-
zott rímképletű költemény **SZUBJEKTÍV** egyéni, személyes,
nem tárgyilagos; az egyén érzésvilágából kiinduló **SZUBSZTAN-**
CIA minden létező legáltalánosabb és legbensőbb lényege,
amely nem változik és amelynek oka önmagában van **SZTÁLIN-**
GRÁD város a Szovjetunióban, ma Volgográd, itt zajlott 1942.
július 17. és 1943. február 3. között a II. világháború meneté-
ben döntő fordulatot hozó ütközet, amelyben a szovjet had-

sereg bekerítette és megadásra kényszerítette a németeket **SZTOICIZMUS** a szenvedélymentes életmódot, szigorú erkölcsiséget hirdető görög-római filozófiai iskola **SZUVERENITÁS** teljes állami függetlenség; felségjog **STRATÉGIA** hadjáratok és háborúk vezetésének tudománya, tervezés és irányítás tudománya **STRUKTÚRA** szerkezet, felépítés **SULLA**, Lucius Cornelius (Kr. e. 138–78) római hadvezér, diktátor **TECHNOLÓGIA** gyártási eljárások összessége **TEGNÉR**, Esaias (1782–1846) svéd költő, teológus **TEJÚTRENSZER** Galaxis; mintegy 200 milliárd csillagból álló csillagrendszer **TENDENCIA** irány, irányzat; valamely jelenség fejlődési, kibontakozási iránya **TEOLÓGIA** hittudomány **TEOZÓFIA** misztikus vallásfilozófiai rendszer, amely szerint a kiválasztottak közvetlen kapcsolatba léphetnek a külvilággal **TERÁPIA** gyógykezelés, gyógymód **TOLERANCIA** türelmesség, mások véleményének, vallásának elfogadása **TRANSZFÚZIÓ** vérátömlesztés **TRANSZPLANTÁCIÓ** szövet- vagy szervátültetés **TRANSPORTOLÓGIA** szállítással, fuvarozással kapcsolatos tudomány **TRANZITÍV** ige tárgyas ige **TRIBÜN** emelvény, lelátó **TRILÓGIA** három, önmagában is kerek, de tárgyánál fogva szervesen összefüggő részből álló alkotás **UNIVERZÁLIS** általános, egyetemes **UTÓPIA** eszményinek képzelt, de a kellő reális alapok hiánya miatt megvalósíthatatlan társadalmi rendszer; Sir Thomas More műve után elnevezve **VARSÓ** Warszava, Lengyelország fővárosa **VÉNA** gyűjtőér, visszer **VENA CAVA** a test két nagy gyűjtő vénája **VÉRFERTŐZÉS** közeli vérrokonok közötti nemi kapcsolat **VESALIUS**, Andreas (1514–1564) németalföldi anatómus, a modern anatómia megteremtője **VIBRIÓ** a legegyszerűbb, görbült pálcika vagy S alakú baktérium, ilyen például a kolera kórokozója **II. VILMOS** (1859–1941) porosz király és német császár 1888–1919 között **VÍRUS**

336 DNS-t vagy RNS-t tartalmazó, a baktériumnál kisebb, csak élő sejtben szaporodni képes egyszerű vegyület **VÍZIÓ** látomás, jelenés, érzékcsalódás, rémkép **VIZUÁLIS** képi; a látással kapcsolatos, a látási érzeten alapuló **VOLGA** Európa legnagyobb folyója a Szovjetunióban **WATERLOO** község Brüsszel mellett, itt szenvedett Napóleon döntő vereséget 1818. június 18-án a brit és a porosz hadseregtől **WHO** World Health Organization, az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében működő Egészségügyi Világszervezet **XENOFÓBIA** beteges félelem az idegenektől **YOKOHAMA** város Japánban **ZARATHUSTRA** Zoroaszter; Zerdust (Kr. e. 630 k.– 533 k.) az iráni (párszi) vallás megalapítója; sok üldöztetés után 77 éves korában erőszakos halállal halt meg. Tanítása szerint a világban kettősség érvényesül, a jó és a rossz harca. Vallása az iszlám térhódításával háttérbe szorult **ZEN-BUDDHIZMUS** a buddhizmusnak főként Japánban elterjedt ága: a megvilágosodás egyszerre is elérhető **ZOOLÓGIA** állattan